

Jan Wacht en de grote metaalstaking van 1921

De in de Groninger veenkoloniën geboren Jan Wacht wordt al vroeg geconfronteerd met erbarmelijk sociale omstandigheden, die hem voor het leven tekenen. Hij wordt metaalbewerker en propagandist van de metaalbewerkersvakorganisatie. Zijn activiteiten worden vaak niet op prijs gesteld en leidt tot een leven van omzwervingen door het land. De betekenis van de vakorganisatie groeit en Wacht krijgt een dienstverband als bestuurder te Groningen. Als in 1921 in de metaal een staking uitbreekt met als zwaartepunt Rotterdam wordt Wacht 'tijdelijk' overgeplaatst naar Rotterdam.

Jan Wacht is geboren in Wildervank op 19 september 1885. Hij is de zoon van de landarbeider Jacob Wacht en Willemkje Pot. Op 24 september 1909 treedt hij in het huwelijk met Anna Frederika Kuhlemann met wie hij een dochter krijgt. Dit huwelijk is ontbonden op 18 juni 1917. Op 25 juli 1917 hertrouwd hij met Rebecca Scheermes met wie hij een zoon krijgt. Dit huwelijk is ontbonden op 13 april 1933. Op 3 oktober 1934 treedt hij in het huwelijk met Kornelia Jacoba de Goederen met wie hij twee dochters krijgt.

Wachts vader geniet onder de landarbeiders in Oost-Groningen een zeker vertrouwen en hem wordt regelmatig gevraagd of het aangeboden loon wel voldoet. Wacht sr. hanteert voor zijn beoordeling een index aan de hand van de prijzen van meel en aardappelen. Zijn vertrouwenspositie betekent dat hij na zekere tijd bij geen enkele boer meer werk krijgt. Deze broodroof en de harde opstelling van een ouderling van de kerk zorgen ervoor dat Wacht sr. socialist wordt. Al op jeugdige leeftijd krijgt Wacht jr. arbeidersbladen als *De Arbeider* en *De Volksstrijd* onder ogen. Op elfjarige leeftijd komt hij in de leer bij smederij Baas in Wildervank. Als jongmaatje werkt hij twaalf tot dertien uur per dag voor een 'beloning' van drie gulden per maand. Als hij zestien is raakt hij bevriend met de tien jaar oudere Frans Spiekman (een neef van Hendrik Spiekman, die als sociaaldemocraat in Rotterdam furor zal maken) en wordt lid van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP). Geconfronteerd met de ellende die sterke drank veroorzaakt, besluit hij in 1903 om geheelonthouder te worden. Als hij in 1905 als metaaldraaier werkt in Stadskanaal richt hij een afdeling op van de *Algemeene Nederlandsche Metaalbewerkersbond* (ANMB). Deze vakorganisatie die in 1886 is opgericht telt in 1905 nog maar 800 leden verdeeld over 21 afdelingen vrijwel uitsluitend in het Westen van het land. In Groningen ziet Wacht geen toekomst voor zichzelf. Zijn vertrek naar Assen is de start van een jarenlange omzwerving door het land. In 1906 woont hij in Amsterdam waar hij al snel deel van het ANMB-bestuur uitmaakt. Het bondscongres wijst in die tijd nog de plaats aan voor de zetel van het hoofdbestuur, waardoor het afdelingsbestuur tevens hoofdbestuur is. Wacht is daardoor naast afdelingsbestuurder ook hoofdbestuurder. Hij is als draaier in dienst bij Spijker, maar wordt in 1908 vanwege de verkoop van propagandamateriaal ontslagen. Hij komt in Amsterdam op de 'zwarte lijst' en vertrekt naar Delft. Door zijn propagandistische activiteiten komt hij ook in Delft zonder werk. Wacht werkt daarna achtereenvolgens in Rotterdam, Eindhoven en Hoorn. Begin 1910 is hij terug in de hoofdstad en maakt opnieuw deel uit van het Amsterdamse bestuur, eerst als penningmeester, een jaar later als voorzitter. Tot zijn aanstelling bij de bond, op 10 februari 1916, maakt hij in de functie van tweede voorzitter deel uit van het hoofdbestuur. Door de ledengroei kon de ANMB zich een groter bezoldigden corps permitteren. Wacht wordt betaald bestuurder (in het bevolkingsregister van Groningen wordt als beroep propagandist genoteerd) en keert terug naar zijn geboortestreek. Van april 1915 tot maart 1916 is hij tevens vervangend redacteur van het blad *De Jonge Metaalbewerker*. Door zijn kritische mogelijk ook wel dwarse houding komt Wacht, actief voor de SDAP, in de hoek van de Tribunisten

terecht. In 1909 is hij samen met onder meer David Wijnkoop medeoprichter van de Sociaal-Democratische Partij (SDP). Na een meningsverschil met Wijnkoop over de wijze waarop deze de SDP contacten in de vakbeweging wil laten leggen (Wacht weigert 'contactman' te zijn binnen de ANMB), keert hij in 1915 terug naar de SDAP. Deze ervaring verklaart mogelijk zijn latere afkeer van communisten.

1921 is een jaar van economische malaise. Door lage lonen en lage invoerrechten kunnen Duitse metaalbedrijven zwaar concurreren op de Nederlandse markt. Op 5 en 6 oktober 1921 plaatsen de Nederlandse metaalwerkgevers een advertentie waarin zij een loonsverlaging aankondigen van tenminste 10% voor volwassenen en 15% voor minderjarigen. Overleg met de werknemers wordt niet nodig gevonden. Op 31 oktober wordt door 14.000 werknemers bij 55 bedrijven het werk neergelegd als verzet tegen deze loonsverlaging; al spelen zaken als het invoeren van een persoonlijk minimumloon en arbeidstijdverlenging ook een rol. Op 15 december wordt bij nog eens 14 metaalbedrijven het werk stil gelegd. Bemiddelingspogingen falen omdat aan werkgeverszijde wordt vastgehouden aan de omvang van de loonsverlaging. Alleen een wat meer geleidelijke invoering is bespreekbaar. Deze vasthoudendheid doet het werknemersfront scheuren. Per referendum worden de leden geraadpleegd. 65% van de leden van de ANMB wil doorstaken, maar bij de christelijke bonden is daar slechts een minderheid voor te vinden. De ANMB ziet geen heil in het alleen voortzetten van de staking en de loonsverlaging moet worden geaccepteerd. Het zwaartepunt van de staking, welke in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog veruit de omvangrijkste staking in Nederland is, ligt in Rotterdam. Van de 1,4 miljoen gulden die de ANMB aan haar stakende leden betaalt, gaat bijna 0,8 miljoen gulden naar Rotterdam. Vanwege het grote aantal bedrijven dat in het Waterweggebied in staking is wordt Wacht 'tijdelijk' overgeplaatst naar Rotterdam. Hij moet samen met een collega elke vrijdag een cheque van 85.000 gulden verzilveren. De 'bankjes van duizend' worden bij de Nederlandse bank gewisseld in 'tientjes' en muntgeld voor de zaterdagse uitkering aan de stakers. Ondanks de ijzig strenge winter vindt de betaling plaats in een onverwarmd pakhuis. Na een dag uitbetalen zijn de bestuurders ijsklompen. Eenmaal ontstaat een incident met het verzilveren van de cheque. De bankkierk heeft het geld van tevoren uitgeteld voor twee klanten en er liggen dus twee rollen met bankbiljetten klaar. Wacht telt het na en schuift de rol terug met de mededeling: "deze is niet voor ons". De klerk beweert van wel en de geldrol schuift zo enige malen door het loket. De bankdirecteur komt tussenbeide en bij het natellen blijkt er 110.000 gulden in de geldrol te zitten. De klerk heeft de rollen verwisseld. De vraag of het een vergissing is of dat de bond op de proef is gesteld is altijd blijven bestaan. De 'tijdelijke' plaatsing in Rotterdam, die tot aan zijn pensioen zou duren, maakt een eind aan Wachts omzwervingen. Met een onderbreking tijdens de oorlog blijft hij 27 jaar in dienst van de Rotterdamse metaalbewerker. Van secretaris-penningmeester wordt hij afdelingsvoorzitter. Vanaf 1930 combineert hij deze functie met die van hoofdbestuurder. Tijdens zijn voorzitterschap groeit de Rotterdamse afdeling naar meer dan 10.000 leden in 1939 op een totaal van 50.000 voor de hele bond. In de jaren twintig en dertig geeft Wacht leiding aan acties en stakingen met name bij de scheepswerken. In 1929 leidt hij ook de staking van de loodgieters in Rotterdam. Deze staking, die de Rotterdammers samen met vakgenoten in Amsterdam, Haarlem en Den Haag negentien weken volhouden, levert vier dagen vakantie op, wat in andere vakken navolging zal krijgen. Wacht is de mening toegedaan dat de sociale strijd niet alleen uit vakactie kan bestaan. Al in Groningen maakt hij voor de SDAP deel uit van de gemeenteraad. Van 1930 tot 1940 is hij gemeenteraadslid te Rotterdam, totdat de Duitse bezetter de raad naar huis stuurt. In februari 1941 wordt Wacht opgepakt om 'inlichtingen' te geven. Het vermoeden bestaat dat hij bij de Februaristaking betrokken is. Het tegendeel is echter het geval. Wacht moet niets hebben van de communisten die achter de staking zitten. Een circulaire die oproept om in staking te gaan heeft hij van de muur gescheurd en in zijn zak gestoken. Het bezit van dit pamflet had hem zuur kunnen opbreken als de politieagent, aan wie hij alles wat hij bij zich draagt moet afgeven, dit pamflet niet voor de Duitsers zou hebben achtergehouden. Nadat het Nederlandsch Arbeidsfront van H.J. Woudenberg in 1942 het Nederlands Verbond van Vakverenigingen voortzet, neemt Wacht ontslag als bestuurder, waarna hij tot eind 1942 wordt gegijzeld in St. Michielsgestel.

In mei 1945 stort Wacht zich met grote energie op de organisatorische wederopbouw van de bond,

die vanuit het niets weer moet worden opgebouwd. Opnieuw is hij voorzitter van de afdeling en lid van het hoofdbestuur tot hij op 1 februari 1948 met pensioen gaat. Op een grote afscheidsbijeenkomst in de Rivierahal neemt hij afscheid met: 'Vecht, vecht voor je geluk, kameraden'. Wacht is een typische organisatieman, die zijn hele leven de ANMB trouw blijft. Hij is een zakelijk mens, vastberaden, maar met een innerlijke onrust die altijd weer aanzette tot nieuwe, vooral organisatorische initiatieven. Hij boekstaft de geschiedenis van de ANMB in Rotterdam in het gedenkboek *Heet voor de vuren. Een halve eeuw ontvoogdingsstrijd der Rotterdamse metaalbewerkers* (Rotterdam 1954). Het boek is uitgegeven bij het 50-jarig bestaan van de afdeling. De waarde ervan ligt in de plaatselijke geschiedschrijving van een bond, toen nog een zeldzaamheid. Heet voor de vuren geeft inzicht in de ontwikkeling van de metaalbewerkers en hun organisaties in de stad aan de Maas tot aan de Tweede Wereldoorlog. Het deel dat handelt over de jaren na de oorlog is nogal opsommerig en daardoor van mindere waarde. Wacht schrijft het boek op 68 jaar leeftijd. Hij blijft ook daarna de ontwikkelingen in de bond op de voet volgen tot zijn overlijden te Rotterdam op 11 september 1967.

Lit. & bron.: Archief J. Wacht in IISG (Amsterdam); *ANMB Verslag 1920-1921* (Amsterdam 1922); P. Danz, *De grote strijd in de metaalindustrie* (Amsterdam 1922); J.G. Sikkema, *Onzen Bond. Zijn verleden en heden* (Amsterdam 1930); G. van der Houven, *Een halve eeuw* (Amsterdam 1936); *De Metaalbewerker*, 24.1.1948; H.A. Brasz, *Levensloop van een oud-districtbestuurder van de vakbeweging* (in archief J. Wacht); *De Metaalbewerker*, 22.9.1967; G. Harmsen, B. Reinalda, *Voor de bevrijding van de arbeid* (Nijmegen 1975); L. Brug e.a., *Organisatie in het ijzeren tijdperk* (Amsterdam 1995) 85-7.